

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

2003 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2003

1

VILNIUS 2004

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2003

1

VILNIUS 2004

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 01108 Vilnius

<http://www.istorija.lt>

MOKSLO GYVENIMAS

INGĖ LUKŠAITĖ – 2002 M. LIETUVOS MOKSLO PREMIJOS LAUREATĖ

Artėjant Nepriklausomybės atkūrimo šventei, anot laikraščio „Mokslo Lietuva“, vieną metų dieną net mokslininkai pasijunta tautos numylėtiniais. 2003 m. kovo 7-ąją buvo įteiktos 2002 m. Lietuvos mokslo premijos. Perpildytoje Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje kartu su sveikinimais šią premiją iš Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko Algirdo Brazausko bei švietimo ir mokslo ministro Algirdo Monkevičiaus rankų atsiėmė ir Lietuvos istorijos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, docentė, humanitarinių mokslų habilituota daktarė Ingė Lukšaitė – vienintelė istorijos mokslų atstovė 38 premijuotųjų gretoje.

Lietuvos mokslo premija humanitarinių ir socialinių mokslų srityje mokslininkei buvo skirta visų pirma už monografiją „Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažajoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis“ (Vilnius, 1999). Ligšioliniai reformacijos sąjūdžio tyrimai, kurie veikale yra sintetiškai apibendrinti, apmąstyti ir kritiškai įvertinti, šiuo fundamentaliu darbu kils telėti į naują lygį. Knygos mokslinę vertę ir aktualumą liudija tiek papildomas leidimas Lietuvoje, tiek rengiamas vertimas į vokiečių kalbą, taip pat susidomėjimas ir diskusijos mokslinėje visuomenėje. Ji dažnai cituojama naujai pasirodančiuose Lietuvos kultūros, istorijos tyrinėjimuose, remiamasi joje pateikiamomis išvadomis, panaudota medžiaga.

Knygoje išsamiai aptarti šaltiniai, reformacijos veiksniai, svarbūs ir antraeiliai reiškiniai, jų dinamika, reformacijos poveikis įvairioms kultūros ir visuomeninio gyvenimo sritims bei kitų kultūrą veikusių jėgų sąveika verčia į daug ką pažvelgti naujai, taip pat ir į mūsų valstybės modernėjimo procesą. Vienas iš didžiųjų knygos privalumų, kad šį procesą galime pamatyti plačiame reformacijos kitose Europos šalyse kontekste, lengviau suprasdami jo savitumą baltiškose žemėse bei visoje LDK, poveikį tautinių tapatumų formavimuisi ir likimui.

Vertinant šį kapitalinį veikalą, aišku, kad jis LDK reformacijos tyrinėjimuose taps riboženkliau *ad quo*. Pagal autorės argumentuotai nustatytą naują reformacijos periodizaciją Lietuvos DK monografijoje aptariami pirmieji trys laikotarpiai, kurie, kaip nurodyta ir knygos paantraštyje, nusitęsia nuo pirmųjų šio reiškinio apraiškų XVI a. Europoje, Prūsijos kunigaikštystėje ir Lietuvos DK iki pirmųjų dešimties XVII a. metų. Ateities tyrimams paliekamas ne mažiau įdomus paskutinis iš apibrėžtų periodų – nuo XVII a. 2-ojo iki 6-ojo dešimtmečio. Baigdama įvadinį skyrių autorė užsimena, kad būtų tikslinga kitą knygą skirti reformacijos silpimo ir laiminčios kontrreformacijos laikotarpiui. Skaitanti visuomenė su džiaugsmu sutiktų tokią studiją, chronologiškai baigiančią temą, bet ir dabar habil. dr. Ingės Lukšaitės veikalas lietuvių kultūrai reikšminguose reformacijos tyrinėjimuose yra tarsi Tito Livijaus „Ab Urbe condita“ tarp kitų senovės Romos istorijų.

Telieka palinkėti, kad būtų sklandžiai baigtas ir ne mažesnio įvertinimo sulauktų šiuo metu mokslininkės vykdomas projektas išleisti Mato Pretorijaus 9 tomų veikalą „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“.

Mintautas Č i u r i n s k a s

PARODA „KERNAVĖ – LIETUVIŠKA TROJA“ VARŠUVOJE

Lenkijos valstybės archeologijos muziejuje Varšuvoje 2002 m. lapkričio 29 d. – 2003 m. kovo mėn. veikė Kernavės kultūrinio muziejaus rezervato paroda „Kernavė – lietuviška Troja“. Parodos atidaryme dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pirmasis pavaduotojas Česlovas Juršėnas, Lietuvos Respublikos ambasadorius Lenkijoje Darius Degutis, Mazovijos seimo vicemarshalas Pawelas Zalewskis, abiejų muziejų direktoriai Wojciechas Brzeziński ir Saulius Vadišis, Lenkijos valstybės, kultūros ir mokslo institucijų atstovai. Aukšto rango oficialių asmenų dalyvavimas suteikė parodai ne tik mokslo gyvenimo įvykio, bet ir svarbaus Lietuvos ir Lenkijos valstybinio bei visuomeninio bendradarbiavimo fakto statusą.

Be minėtų W. Brzeziński (Varšuva) ir S. Vadišio (Kernavė), parodą rengė Aleksiejus Luchtanas (Kernavė, Vilniaus universitetas) ir Marcinas Engelis (Varšuva), jiems talkino Anna Bitner-Wróblewska (Varšuva), ekspozicijos projektą parengė Dalia Grigonienė (Kernavė) ir S. Vadišis, jį realizavo Marekas Urbanas (Varšuva). Kaip matyti, paroda buvo dviejų Lietuvos ir Lenkijos mokslo ir kultūros institucijų, Kernavės valstybės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato bei Lenkijos valstybės archeologijos muziejaus Varšuvoje bendradarbiavimo vaisius. Lenkiškasis partneris šioje poroje nėra atsitiktinis, nuo įsikūrimo 1928 m. iki šių dienų jis yra

aktyvus baltų proistorės tyrinėjimų centras. Muziejuje veikia Baltų archeologijos skyrius, tyrinėjantis prūsų ir jotvingių proistorę, 1978–1992 m. čia veikė paroda „Baltai – šiauriniai slavų kaimynai“.

Pristatomi parodai buvo atrinkta 600 įdomiausių Kernavės archeologinių tyrinėjimų radinių. Kaip žinoma, Kernavės piliakalniais buvo susidomėta jau XIX a. viduryje, tada juos tyrinėti bandė Eustachijus ir Konstantinas Tiškevičiai, Liudvikas Kondratovičius-Syrokomlė, Adolfas Plateris, XX a. pradžioje – Petras Tarasenka. Nuo 1979 m. Kernavės archeologinius objektus tyrinėja Vilniaus universiteto archeologai, iš pradžių jiems vadovavo Pranas Kulikauskas, vėliau – Aleksiejus Luchtanas, be to, 1980–1983 m. kartu dirbo ir Lietuvos istorijos instituto ekspedicija, vadovaujama Reginos Kulikauskienės. 1989 m. čia buvo įsteigtas pirmasis Lietuvoje valstybės archeologijos ir istorijos muziejus-rezervatas. Tyrimai smarkiai išsiplėtė, aprėpė ne tik piliakalnius, bet ir gyvenvietę Neries slėnyje bei kapinynus.

Parodoje buvo parodyta pastarųjų dešimtmečių tyrinėjimų medžiaga, saugoma minėto muziejaus-rezervato fonduose. Ji sudarė parodos pagrindą, be to, buvo eksponuojami kai kurie Kernavės bei jos apylinkių archeologijos paminklų ankstesnių tyrinėjimų radiniai. Buvo pristatyti svarbiausi Kernavės istorijos etapai, susiję su Lietuvos proistore (nuo IX–VIII tūkstantmečio pr. Kr.), bendrais lietuvių tautybės ir valstybės formavimosi bei raidos procesais, senosios pagoniškos kultūros transformacija bendraeuropinės kultūros kontekste. Specialistų dėmesį patraukė itin retos brūkšniuotosios keramikos kultūros laidojimo urnos. Bet didžiausią susidomėjimą sukėlė XIII–XIV a., Kernavės klestėjimo laikotarpio, radiniai. Dauguma jų yra iš Kernavės miestietiškosios gyvenvietės slėnio, taip pat iš minėtų amžių kapinyno. Tai Europoje neturintys analogų dirbinių iš beržo tošies su įspaustu ornamentu fragmentai, įrankiai ir gaminiai iš medžio, odos, kaulo, surasti amatininkų sodybose ir kapuose, sidabrinų ilgųjų ir pirmųjų lietuviškų monetų rinkinys ir kt.

Visus parodos eksponatus išvardyti čia neįmanoma. Tai padaryta Varšuvos muziejaus išleistame puošniame ir labai informatyviame kataloge „Kernavė – litewska Troja. Katalog wystawy ze zbiorów Państwowego Muzeum-Rezerwatu Archeologii i Historii w Kernawé, Litwa“ (Warszawa, 2002). Kataloge aprašytas 591 eksponatas, yra bene poros šimtų eksponatų spalvotos nuotraukos. Jame išspausdinti straipsniai – Aleksiejaus Luchtano „Kernavė – litewska Troja“ (p. 11–33), Gintauto Vėliaus „Społeczeństwo Kernawé w XIII–XIV w.“ (p. 35–56), Rimanto Jankausko „Badania antropologiczne szczątków kostnych dawnych mieszkańców Kernawé“ (p. 57–78) ir Laimos Vedrickienės „Konserwacja zabytków archeologicznych pochodzących z kompleksu stanowisk“ (p. 79–93) – yra bene išsamiausiai Kernavės tyrinėjimų rezultatus pristatantys moksliniai straipsniai.